

Nemzeti Társalkodó

Szombaton, $\frac{5}{29}$ = Május' 29-dikén

1830

Egy eredeti Magyar p a n a s z

Ha egy nagy épület tűnik szemeim eleibe, azonnal valami, rajtam uralkodó bámulás foglal-el: 's ha belsejébe a' szép és harmóniábanlévő rendet kezdem vizsgálni, akkor egy más akaratom ellen támodó gyönyörködés lep-meg, — 's így kezdek gondolkodni: szép, és derék egy alkotmány ez! De, hát már, hanyadik ember az, a' ki magától megkérdezné, — mennyi veréjtékes fáradságba került a' legutolsó fővény szemtől, a' legfelső darab fedélig, azon épületnek, izlés szeréntvaló felemelkedése? és, hanyadik kérdi-meg azt, — mitsoda utak voltak kinyitattva annyi sok gyönyörködésre ragadó belső házi portékák költsége' öszve szerzésére? Ere, azt gondolom, hogy tsak maga a' gazda felelhetne-meg valamennyire; de még ő se tudná azt a' megfeszített erőt azzal az elevenséggel, még-tsak képzelődésünk' eleibe-is terjeszteni, a' mely a' jelenlévő tárgynak elérésére volt határozva. De még azt a' belső megnyugtató örömet és meglegedést is bajos lenne elé-beszélni, a' mellyet munkája' utolsó pontján *) érez.

Igy vagyunk a' legfontosabb építés-

* Megrendíthetetlen regula: Ha a' thema' végén nints y, mint már p o n t; úgy az incrementum-

sel is, a' Neveléssel (szent elragadtatás lepi-meg a' jó atyai lelket ezen szónak meggondolására. R e d.) nem tudunk örömnünknek határt-venni, a' midőn egy erejében megtartott, helyes ész-járásra szoktatott, szép és módos magaviseletű, erkölcsért 's vallásért buzgó, az emberi szíveket emberisége által megnyerő, és kötelességet mindenekben pontosan teljesítő ifjat, és férfit látunk saját magzatunkban. Jól tudom hogy a' legkellemetesebb, indulat támad minden jó érzésű emberben a' veleváló társalkodáshoz, és kimondhatatlan vágyódással telik el minden be-tsületet szeretőnek szíve, ha saját gyermekét láthatná azon, emberekhez illő kvalitásokkal (minéműségekkel, tulajdonságokkal) bírni. Azon szempillantatban, álhatosan hiszem, hogy minden nemes indulattal bíró ember úgy érzi magát, mintha minden kintsei nélkül örömmel el- lenne, tsak-hogy a' nevelésbe letett interes a' Capitalist múlhassa feljül. Akkor akarmilyen alávaló tanulóban is be-tsülli az embert, és még szintúgy szégyenlve vallják-meg magokban, ha ki nem be-széllik is, magok a' tehetősebbek-is, hogy abban több nemes indulatokat vesznek sokszor észre, mint magokban.

ban, az affixum' euphoniáját nem y, hanem j teszi — pont-ja. Van ngyan ponty (Magy. orsz. túladunán); de ez potykát, halat teszen-

E' végre, nézzük-el, és beszéljük e-
lé azt a' módot, — mik azok az akadályok,
mellyek azon nagy, és megfizethetetlen
örömtől megfosztják a' szüléi szívet. Nem
úgy akarok szóllani, mint a' ki az igaz-
ság' kifejezésével bántani akarnék, ha-
nem úgy, mint tehetős, fő nembőlvaló,
és gyermeket-nevelt atya — de a' kinek
minden nyúgódalmam feláldozásával se
lehetett az az örömöm, hogy a' hazámtól
vett jótéteményért, háládatosságomat
gyermekemmel lefizessem.

Nem terjeszkedem azért ki a' más
Classisokra olyan nagyban mint a' ma-
gam Classissára, mert azoknak, lehetet-
lenségjek miatt, nints az az állapotjuk,
's nem is kívánhat a' haza töllök annyit,
minthogy azoknak igen keveset adott, —
még is, pirúlva mondom, hogy ha nevel-
tetni akarunk, tsak oda kell folyamod-
nunk. Mindazonáltal, két részre lévén
osztva polgári rendünk a' szükség által —
az úgy nevezett Fő-, és Al-rendre — a'
fő rendet akarnám ára szoktatni, hogy
több és lelkebb igyekezetet fordítottson
gyermekei' nevelésére, ne engedje ma-
gát a' testi, és tsalfa fényt sugárló neve-
lésbeli híjábavalóságokkal kielégíttetni,
mert végre, tsak lélek nélkül való (lé-
lektelen v. lelketlen R e d.) képeket lát
maga előtt, mint a' magusi tükörben.

A' legelső akadály tehát nevelésbeli
tzelünk' elérésében, az, hogy midőn ne-
velőt választunk, annak sem lelki sem pe-
dig erköltsi tulajdonságait nem esmérjük,
sokszor nem is ahhoz értő emberéktől
kérdünk tanátsot, a' kik minden részre-
hajlás nélkül ajánlanának — és ha ahhoz
értőkhöz folyamodunk is — többnyire a'
patronus Professorok, clienseiket szokták
ajánlani, azzal a' vélekedéssel lévén, hogy
tán jól üti-ki a' dolog magát — de e' sok-
szor szerentsés, sokszor pedig nem: mert
az eszesnek, jó karakterűnek, és a' tu-
dományokban, a' közönséges censurákon

jól felelő nevelőnek, lehet elrejtett rossz
karaktere, azomban, tsak avval van, a'
mit akkor jól elmondott, és a' mellett ki-
álhatatlan pedant (szélelbellett = Schuhl-
fuchs); vagy magát fitogtató confidens.
Ettől, minden gyermekét-szerető Apa, ha
tsak módját ejtheti, megválík, a' nélkül
hogy ezt javasolnám, ne-hogy mind-a'-
ketten megsalattassanak.

A' második akadály — ha jól talál-
tuk is elvetni a' nevelő-választásban a'
kotzkát, az, hogy nem igen örömost sze-
retjük megesmérni azt, hogy annak lelki
esméretéhez és betsületéhez lévén kötve
kötelessége, van szíve úgy magáévá ten-
ni a' szerentsés nevelés által bódogult
ifjak' állapotját, mint magunknak (ha
sokat nem mondok) szülékül, azt ma-
gunk' launeja szerént kívánnjuk kórmá-
nyozni, 's ha nem érzi hidegségünket el-
lene kimutatni el nem múltattjuk, és ben-
nevaló bizodalmatlanságunknál — fogva
nagyon határok közzé szorítottjuk tacite te-
kintetét és hatalmát, mellyet a' neven-
dék is által-látván, hamar vissza-él, mint
gyermek, a' nevelője eránt tartozó be-
tsülettel — és ebből osztán sármazik az,
hogy a' nevelő mint robottát úgy nézi
kötelességét — annál-fogva, tsak a' na-
pokat számlálja, hogy az ilyen genirozó
neveléstől megmenekedjék. Továbbá,
lelkünkől akarjuk gyermekeink' bódog-
ságát, úgy-é? úgy, kötelességünk akarni
a' nevelőkét is. Nem szerettjük gyerme-
keinkben látni a' kedvetlenséget, a' ne-
velőjét is el kell távoztatnunk, mert ha-
mar reánk háromlik, és a' legkedvetle-
nebb nyomattatását érezzük szívünknek.
Szeretnünk kell tehát azt; mert a' nem
szégyen, a' kinek köszönhetjük a' ne-
velés által gyermekünkbe talált bódog-
ságunkat, mert tsak ez az egy realis ér-
zés a' világon, a' mely legnagyobb ö-
römöt, vagy szomorúságot okozhat-in-
teressálnunk kell magunkat sorsáért, hogy

ő-is igaz lelkéből interesselva légyen leg-főbb gyönyörűségünkért. Némellyeknek (nem mondom mindennek) principium-jok, hogy minél-távolabb tartásuk magoktól a' nevelőt, és minél-több félelem belé-öntésével tarthassák lántzon:— ebben, se köszönet, se méltóság nintsen, mert nintsen olyan agyafűrt nevelő, hogy még a' tettetett jó-szívűséget is által ne lássa, annyival-inkább ezt;— s mit nyerne benne? azt, hogy utóljára nekik kell félni a' nevelők' gorombaságától, a' mely nem történhetnék, ha a' Szülék ezeket okosan el tudnák kerülni.

A' harmadik akadály, még nagyobb tán a' többinél: mert mi, apakül terhes lévén a' kötelesség, örömost által adjuk azt az anyáknak, a' kik abban valami nagy kedvességet találván, hozzá érhetetlenül gyeplöznek. Már ezt ki-ki elgondolhattja, hogy a' tsetsemői eszten-dőkön túl, a' fiú-gyermek, a' természet-től keményebben lévén alkotva, más tzelra határozatván a' világi foglalatosságok' rendjében is, nem vezéreltethetik az esméretlen helyeken az anyák által úgy, mintha azt, a' tapasztalás és természet' oskolájában jól készült apák kormányozzák. Isten mentsen! nem tzelon nékem itt, hogy az édes anyákat megfosszam azon fáradság után szerzett örömtől, hogy a' nevelésben a' tsetsemői kor után is részt vegyenek, koránt-sem — hanem csak azt akarnám, ha az apák lennének a' tanásadók, útmutatók, és az anyákat ha néhol tapasztalatlanságok miatt hibáznak, több férfias erővel bírnák ara, hogy maradjon mindenik a' maga' kerékvágásában, mert tapasztalásom erőssen sok vagyon abban bizonyos helyeken szerevezve, hogy az apák nem értvén a' leány-, az anyák a' fiú-nevelést, sok félszeg nevelések váltak a' miatt.

A' 4-dik és főbb akadály a' nevelés' tzelja elérésében az is lehet, hogy,

nem csak örvendünk, és szeretetünk' kimutatásával meg nem különböztetjük azt az embert vagy tselédet, a' ki a' többi közt gyermekünknek ok nélkül hízeldik, és azt nagyságolja; de sőt egy magunkba rejtett bosszúval vagyunk azok ellen, a' kik már gyermekeinkbe nem akarják jókor megesmérni a' Fő-rendnek praeventíáját. Ez nagy hiba; mert, hol van a' gyermek előtt a' virtusravaló törekedésbeli vetelkedés, ha nints az, a' nagyra törekedésben? De hát, miért törekedjék maga testi és lelki megeröltetésével nagyra, mikor ötet minden érdemek nélkül is a' rang nagyra szülte. — Ő legalább még kevés culturával bírva, úgy vélekedik, hogy akarmely Professor-se nagyobb nállánál — ámbár az, sok törődések és szenvedések között jutott-el a' ditsőség' póltzára, még-se előzhette-meg ötet 'sat. — Ere-nézve, legtanátsosabbnak tartanám azt, hogy akarmint akarjuk is, az ő' politikai születését tölle elnem titkolhatjuk, ha egyszer magáról eszmélni kezd, de, belé tsepegtethetjük azt, ha akarjuk, hogy titulussán kívül, semmi belső érdemet senki magának nem nyerhet másképpen, hanem ha indúltattjait jókor jóra alkalmaztattja, és erköltsi szokásainak fáinodására a' tudományok' és a' virtus' fáradságos mezején nyitja-ki az életet nemesítő kútföket. — Ezt pedig könnyen megtehetjük a' nevelőkkel egygyetértve — csak ara vigyázzon mind-a' két fél, hogy a' gyermekben lévő természeti gyengeségeket egymástól el ne titkolják. — Továbbá, el kell jókor hitetni, meggyőzéssel, az ifjú Uratskával azt is, hogy egy virtuosos akarmilyen alávaló nem-ből származott szegény legény, a' nagy közönség' szeme előtt, sokkal betsesebb kintse a' hazának, mint-egy erköltstelen, idétlen és akaratos principiumokkal bíró gazdag ember' gyermeke. Azt sem akarjuk megesmérni, hogy a' szenvedések és

a' közbe-közbe nem secaturából tétett nyomorúságok, még, emelik a' lelket: ám-bár tudjuk, hogy még a' fejedelmi-székben ülő Hertzgegek is, a' kik szüntelenváló bóldogságban-élnek, nem érdemleték-még azt—még is a' miénknek minden kedveknek bé kell telni, akar jó, akar káros annak következése.

Utóljára, ha el se véttjük a' fennebb elhordott akadályokat a' nevelésben kikerülni, sokszor el vétjük a' felserdült idejekbenvaló bánáskor, — mindjárt szabad minden, mihelyt pelyhesedni kezd az ifjartz. Pedig ez az az idő-kor, a' mely a' nagyra vágyásnak, és a' testiségnek jobban kinyitja kebelét mint a' többi. Ekkor kéne nyitva állani a' szemnek, az észnek, és az okosságának; mert már ekkor a' testi erő az ifjú emberben tsak-nem telyes mértékben lévén a' magunkéval, több bizodalmat is tulajdonít magának, mint-sem hogy a' szülék erejére szorúl-hasson; több lelki tehetségekkkel is álmodozik, mint-sem hogy azzal más valaki mérekezhessen (mérközhessen. R. e. d.) — egy szóval; a' kevélység, fejét, hamar elrészegíti. Nem tzelom azt adni valakinek értésére, hogy ilyenkor nyomni kell az ifjat; hanem tsak azt tanátslom minden olyan apának és anyának, a' kinek módja van a' gyermek mellett nevelőt tartani, hogy tiltsa-még az ifjúnak; Szüléi' kegyelme' megbántása alatt, nevelője' híre és akarattja nélkül, a' szerteszejjelvaló kóborlást, mert az effélének sok oly' szomorú kimenetelei szoktak lenni, a' mit sem a' szülék, sem a' nevelők többé meg nem jobbithatnak — még magok a' nevendékek-se. Ennek az idő-nap előttvaló szabadtságnak, mely tsak licentia, még az a' kedvetlen fele is lehet, hogy az az idő, mely legtöbb erővel bír a' munkálkodást hordozni, hozzá szokik hamar a' munkátlan és korhél élethez; — hozzá szokván a' puhasághoz, — hozzá

szokik hamar a' fajtalan-sághoz is, mivel azt tselekszi a' romlott természet hamarébb, a' mire a' test' ingerei által tsaloggattatik. Azután, még jó móddal emberkört sem érvén, kezdi érezni hogy szü-léi felettébbvaló engedelmessége miatt nem juthatott-el oda, a' hova a' természet nemesen szállította, és — könnyes szemekkel tekinti sorsát!

Képzelem, hogy ezen írásomat, a' karmely helyes tapasztaláson építi is fundamentumát, lésznek szülék és gyermekek, a' kik gúnyolni fogják; de lésznek olyanak is, a' kik helybe-hagyással fogják az elé-ádotakat követni. 'S már ezekről bizonyoson tudom, hogy bizonyosabb nyereségek lessz, mintha capitalis-sokat, mellyet a' nevelésre költöttek, az ángliai bankba tették volna, vagy majortást állítanának-fel familiájokban. — Irtam azon faluban, a' hova szívem, minden helyeken kívül, leginkább vonszodik, Aprilis' 2-kán, 1850-ban.

M. Gróf Kemény József Úrnak észrevételeire (Nzti. Társ. 14-dik Szám).
Felelet.

Hogy az Erdélyi Vajdáknak Grófságjokról, a' Tudományos Gyűjtemény' XIV-edévi folyamatjának Januáriusi Kötetjé-he iktatott, 's nem Angol lovakról szóló*) állításomat a' Nemzeti Társalkodó' 14-dik folyó számja (vajha esztendeje!!) alatt, az önkéntes Ingerens, ha bár el nem fogadva-is figyelme-re méltóztatta, reménylven, hogy ezen homályban kevert tárgy nem sokára napfényt lát, nem kitsiny öröme szolgál.

Azonban minekelötte tudós Olvasóink ügyünket el-meghatároznák, a' tisz-

* Ha, tsak Verébfogásról értekezének oly' tudományoson mint lovakról; bizonyára a' közönség, meg az értekezők, költsönösön, felette sokat, 's többet nyernének, mint nem. — a' Felelő.

telt tudós Ingerens' véleményeit szó nélkül el nem mellőzhetem. A' mi illeti tehát az —

I) és a) alatti ellenvetést: Ezen vélekedés és állításom között' egyenetlenséget, össze férhetetlenséget előre-is nem láttam, nem látok, nem fogok látni, mert nem láthatok. Hát, Vajdáink, mint Erdélyi fő-Igazgatók, ezért 's akkor ne lehettek volna M. országi Megyék' Grófja-is? — Nem hoztamé felottan több ilyenétén példákat? — Erősítettem-é vitatva tsak fél-szóval-is külső, közép Szólnoknak Erdélyhez lehetett akkori tartozásokat? — S noha már 1047-ben, I. András, három részre osztván birodalmát, ebből a' harmadikat ú. m. Erdélyt, némely M. országi szomszédos Megyékkel a' Tiszáig, ötszének Bélának engedve, ezen még azután-is soká külön állott, 's fő Vezérek, 's ugyanakkor, alattok fő Vajdák által kormányozott harmadik fő rész egy akkori egész külön, a' mostanánál több egybe-köttetéssel bírt résztségekéből össze állott testnek nézethetnek-is: a' Vajdák, mint már érintettem, tsupán könnyebbség tekintetéből nem lehettek volna külső-közép Szólnoki fő Tisztek? — Ha szintén hitelesen tudja-is az Ingerens, hogy közép, külső Szólnok Erdélyhez' soha 1538 előtt nem tartozott; hogy érti II. Andrásnak 1234 mondott ezen szavait: "A' mely földnek az árrában adtuk bizonyos földünket Zonuk Vármegyében az Erdőkön túl lévő kerületen fekvőt, azon Vármegyének hatalmából kivéven Scilovas nevezetűt" — mely Szilvás név alatt ismeretes Helység, ma, nem tsak Közép Szólnokba, hanem túl Tasnádon M. országának szinte szomszédjába vagyon? — Hogy a' 14-dik Század' derekán még, közép nevezet nem volt, 's hogy "ekkor a' mai közép Szólnok exterior nevezettel bírván, (mit, ha a' már-is meg-

késett mezei munka el nem foglal fejtegetni szándékom)'s noha talán nem egybekaptsolt, de tsakugyan valóságos fő tagját tévén a' mai külső Szólnoknak, 's ez amaz által e' szerént Kővár vidékét-is ide értve, tőszomszédja lévén Belső Szólnoknak, könnyen, és igen könnyen szerkesztethetett akkor egy ollyatén egész vármegyét, melynek egy része Erdélyben innen (reánk-nézve), más része pedig túl az erdőkön M. országban nyúlt-el mind megannyi külön Al — de tsak ugyan helyesen képzelhető egy fő-Gróf keze alatt; elhiszi-é? — Emlékezik-é a' nagy 's még helyét kipótolhatatlanul hagyta Benkőnek, tett, 's téendő állításomra okot szolgáló eme' szavaira: "Szolnok autem „seu Zonuk dici videtur ab ipso Comite „Zonuk, etc. fortassis quod ille cum „Hungarici regni Tractum, quem jam in „tres Comitatus Szolnok nuncupatos distinctum videmus cum Imperio ceu supremus Comes, sive praefectus, isque „quantum conicere licet perpetuus sortitus fuerit?“ — Újjra kéntelen vagyok ki jelenteni, hogy ezen ellenvetést tsak ollyan akadálynak nézhetem, mellyet ki vagy nem-kerülni, reám-nézve mindegy. — A' mi illeti azért —

b) alatti vélekedését. Az ottan általam-is említett Tamás Vajda; Dausa Mester; és Miklósnak 1525-beli egy idejű képzelt fő-Ispánságok bizonyosan még nem teheti azt, hogy ezek közül kiki más meg-más szólnokot igazgatott volna. Hordottam elő példát ára, hogy majd tsak nem egyszerre hat Vajda Zonuki Gróf volt; ergo hat Zonuk vármegyének kellett lenni.

De tekintsük figyelmesebben az ellenvetést. Itten, a' nagy érdemű Ingerens' állítása szerént, ezek közül tehát Tamást mint Vajdát tartjuk Belső Szólnoki Grófnak. Hát tsak ugyan nem világosíthatott-é meg münkét elmagyarázhatatlanul T.

Gorove Úr e' Vajdának 1535-i külső — 's nem lehettem-é szerentsés a' tisztelt Ingerens' bizonyossá-tételébe ugyan ennek 1531-i belső — Szólnoki — 's azért helyyesen meg nem vethető, legalább reá-nézve, közös — Grófsága felől? De talán kifejezéseink-is homályosok.

Továbbá a' más kettőt, a' más két Megye' Igazgatójának képzelve (még egy- „szer mondom: a' mai közép Szólnok ak- „koron exterior nevezettel bírt) fordít- tsuk Dausára figyelmünket. Ha jól emlék- zem, magam is észre-vettem, 's mások- kal is észre-véetni kívántam az ő 1517- beli tzmjében kitettző e' külömbséget: „Dausa Mester Bihori, és Zobouchi Fő- Ispán, és Zothmár, Zounuk, Krazna vármegyékben király Úrnak személyé- ben rendeltetett Különös Biró“ — me- gint 1521. „Dausa Vajdának (mitso- da? vajdának? hát, volt tsak-ugyan Bel- ső Szólnokon kívül más Zonuknak Vajda- ságot is viselt Grófja?) és öt Vármegyében általatok rendeltetett Bi r a n a k” — sat.

Végre esmerkedjünk-meg Miklós Gróffal is. Ezt már külső Szólnokinak kell tartanom, minthogy Dausának vármegyéi közép Szólnok körül feküvén természet- sen ennek-is kellett keze alatt lenni. A' tisztelt Ingerens engedelmevel ötöt, igen Miklóst nem tarthatom sem külső, sem kö- zép sem belső Szólnoki fő-Grófnak, 's hogy valójában tsak Belső Szólnoki Al-Ispán lehetett; győződjék-meg a' következő oklevélből: — Nicolaus Comes de Zol- „nuk magister, J --- (a' többi kiszakad- „ván most tudom; hogy Joannes) et Ste- „phanus Judices, (és nem Judex) Nobi- „lium de eodem, significamus Universis, „quibus expedit, quod accedentes ad no- „stram præsentiam iudices iurati, ac u- „niversi hospites de Desuara ostendentes „nobis litteras Domini Woywodæ, et „nobis præcipientes, ut hominem nos- „trum daremus ad reambulandas metas

„pertinentes ad Decsuar. etc. Des feria „sexta proxima post festum beati Michi. Arch. a. D. 1525.“

Reá esmerhet itt Nicolaus Comes- re; reá Joannes Stephanus Judicesekre; észre-veheti ezek neveinek egymásután hasonló sorral következéseket; feltalál- hatja a' nevezetes 1525 számot; kihoz- hatja Miklósnak Belső Szólnoki Al-Is- pányságát; Desuára, 's Domini Woy- wodæ szavak javasolják ezt; megmutat- hatnám azt is, ha hosszas akarnék lenni, hogy Beche, ma Beke név alatt, Némá- hoz tartozó prædium, (mert régen ve- zeték-nevet a' tűz próba tzmü Könyv' bizonyítása szerént-is többnyire a' hely- ségek adván, Beche-inek tartom) Dész- nek pedig szomszédja legyen, 's hogy e- zek egymás között azon idő tályban e' pusztá felett versengettek. Azonban, az ellenem felhozott oklevélből örömmel tan- nálám-meg, hogy Szolga Birák-is szeret- tek Comesi tzmjével élni. Térjünk már a' —

II-dik, 's utolsó ellen-veleményre. Hogy az Erdélyi Vajdák Tsak B. Szólno- ki Grófok lettek volna; Tamásnak Wys- sigrádon 1534. költ parants-leveléből nem lehet meggyőződni, sőt a' Tsak- nak merőbe ellent állanak a' most-is mi- nap-is elő-adott okaim.

A' következő kitételből: „Comi- „tum (talán Comitatum) Nostrum de „Zonuk partium Transilvanarum, cui Nos „Nostrique Predecessores qua Waywo- „dæ (egykor gyanítottam, most meg- „győződve hiszem e' kitétel) partium ista- „rum vi muneris Waywodalis ab anti- „quo semper prefuerunt, et nunc quo- „que presumus“ Tsak azt tanulom egy felől: hogy Tamásnak tettzett ezúttal tsu- pán éről, melybe baja volt; az in par- tibus Ungariæ lévőről pedig, 's más ke- ze alatti megyékről, mint ötöt akkoron nem érdeklőkről ok nélkül, felesleg nem kívánt, 's helyyesen nem-is volt rése(?)

emlékezni.—T s a k azt tanulom másfelől: hogy külső Szólnoknak nem egyszermind Vajdai, hanem tsupán közönséges másokhoz hasonló Comesi hatalomnál-fogva voltak Vajdáink Grófjai, vagy világosabban szóllva, úgy látom, hogy külső Szólnok ha valaha igen; de ekkor már éppen nem tartozott Erdélyhez. De ezt se lehet világosan kitanúlni.

Itt, ezúttal megállok, 's látva, hogy a' M. Tudós Ingerensnek a' Károly Király által Themészvárott 1534. kiadott oklevelé' másolatjában több a' hiány, (különség) mint az enyimbe, azon jó indúlatból, hogy azt kipótolhassa (összevesse) újjalag közölni kívántam.

“Carolus etc. dicitur nobis in per-
sonis Nicolai, Gregorii, et Jacobi fili-
orum ”Appa” (a' virágzó N.M. Gróf Beth-
len, és kialudt Apafi Nemzettségek' köz
törőke) quod quedam possessiones ip-
sorum Beud (ma Bőd) ”Appanagfalva”
(Apa Nagyfalu) ”Malum” (Málom) ”De-
che” (Détse) et ”Banateluke” (Árpástó)
vocate in Comitatu Zolnuk existentes etc.
ac ab aliorum possessionibus, et pos-
sessionariis iuribus metali distinctione
”plurimum indigerent etc. quo presente
Beke filius Ladislai ”de Ugklad” (Nagy
Iklód; nem jut itt eszünkbe a' fennebbi
Beche?— a' Dengelegi, N. Iklódi, Iklód-
Szentiványi, Némái, Bekei 'sat. Birto-
kosoknak ez időbeli össze köttetésekről
vitatott Bechének' további üsmertetésére-
nézve szóllani, itt nints helye) vel Myke
filius Nicolai de Mikehaza (Mikehaza)
aut Nicolaus dictus Vas ”de Zenthegy”
(Szent Egyed; a' virágzó N. M. Gróf
Wass Nemzetség Öse, 's Lóbnak Zent
Egidi Emich által unokája † 1371.) cum
aliis absentibus“ etc. — Jónak látom to-
vábbá említeni, hogy nem tsak a' mos-
taniak, de a' régiek se kedvelték a' nagy
betüket, hibáztam, 's hibáznak ezeknek
szapora használásokkal kivált' a' másola-

tokban, mert így a' régi helyesírás' szük-
sége üsméretét meg nem szerezhethetjük.

Végre, itt még tsak azt jegyzem-
meg, hogy Katona István, és Fejér György
munkái esmérete nélkül *) értekezni ha
homályt szúl; a' Katona István, és Fe-
jér György munkái' üsméretével lehetne
a' homályt (mert homály a' homályt nem
elégéséges) eloszlatni. Minden-kitől bevett
okát adják annak az ég, 's természet-
visgálók, hogyan múlik-el a' hóldfogyat-
kozás. Ha az Athmosphaerát a' fojtó, pe-
dig a' 79/100 részbe részes fojtó szesz-
től egészen megkivánnók tisztítani, nem-
de amaz az egészré-nézve már haszon-
talan, hiános, sőt káros következássel
folyna-be; a' drága de küszködésekkal
vegyített, 's talán azért kedves élet pe-
dig, mint a' Besztertzei többnyire ros-
gyertya, egyszerre nagy de hirteleni lob-
bal, tehát nem sok haszonnal kiégne?
— A' víz nagy mértékbe óltja ugyan,
de módjával, tudja-is éleszteni a' tüzet,
's a' rósát, a' szép rósát! koszorúnak tövis
közzül szokták szedni, mit a' tisztelt T. In-
gerensnek elnyerni most alkalmatossága,
módja, ereje vagyon, kedve lehet. Az
üsméretesebb századokat üsmerni szép,
nagy mesterség nélkül: az enyészet' hal-
mai közzé dült üsmertelen szennyes szá-
zadokat üsmerni, noha nagy munka, kí-
vánatos.

Tisztelettel 's bizodalommal hívom-

* Sajnálva de nem palástolt szégyennel val-
lottam meg, hogy minden könyv, 's levél tá-
roktól elvagyok rekeszve; most hővehbbi vilá-
gosítás okaért azt teszem meg hozzá, hogy tsak
kitsiny szerzeménységemet használhattam, 's
hogy egyes embernek mindent megszerezni a-
karni, ahoz Teleki, Széchényi lélek, gondolko-
dás, erő kívántatik, nem minden tehet köny-
nyen szert más Collectiójára! Ha a' M. Gróf Úr,
vagy akarki Katona és Fejér két nagy férfiakon
kívül még számtalan másoknak üsmertetségére
juttatna, nagyon, felette nagyon lekötelezve.

meg azért ezennel a' T. Ingerenst értekezésemel bár még egy-két sebess pilantatjára méltóztatva! ne sajnálja legalább ide tartozó üsméreteit a' tudós világgal mindaddig közleni, valaméddig egyikünk kifáradva, el fog némúlni, mert: „Cancer in adversum capricorni dirigit astrum“ (C. Manilius) azaz szóról-szóra: Napoleont, ha nem kardoskodott volna, ma talán nem-is esmernénk; vagy rövideden: vajha még-is a' Bajvívók éles kard helyett Rappierhoz, de jól beborított gombu Rappierhoz szokhatnának valahára!! azaz rövidebben: Recensensi hang, meg, üsméret között nagy különég van; — azaz legrövidebben: Nemzeti Társalkodó Nro. 1°. 5. 'sat. lapjai=synonymák. Kúdu; április' 15-kán 1850.

T o r m a J ó s e f.

Értekezés.

Valósággal helyes a' Redactionak a' Nemzeti Társalkodó 6-dik számja első lapján „vehecc vagy halhacc írásmódra tett azon jegyzése, „hogy ez egy-kiség igen sok.“

Némellyek azt állítják, hogy a' magyar nyelvben azon hangot, a' melyet egyik cz, cs-sel, másik tz, ts-sel, vagy elegyesen ír, a' következő közönséges rendszabás alá lehet szorítani: „hogy, mivel' a' cz, cs betűket a' régi írásokban is „meg lehet találni, nem lehet ezeket a' „Magyar írásmódból kihagyni; hanem a' „hol ez a' hang a' törökben megvan, ott „cz; és cs-sel kell írni, mint czipó, csapó, csak, 'sat.; a' hol pedig ez a' hang „a' t betűben végződő török szóhoz a' „változtatás vagy hajtogatás által mellője „eső z, vagy s betű által formálódik, ott „tz és ts-sel kell írni, pl. hajt, hajts, lát, „látz; mutat, mutatcz.“

Az én' vélekedésem ez: a' Magyar nyelvben tulajdonképpen nints meg a' c betű (mert úgy a' régi írók miért írtak

cz-t, ha ezt a' hangot az egy c betűvel is kithették volna; a' mit egy Magyar országi tudós ajánlott is), hanem ez inkább a' Latán nyelvet értők által hozatott-bé. De tegyük-fel, hogy a' Magyaroknak is van c betűje; mert Scipiot tsak nem írhatná Sczipionak, sem Stzipionak: tartasuk-meg tehát a' c-t tsupán az ilyen idegen szókhoz. — Valjon az, hogy a' régi írásokban látjuk a' cz, cs, betűket, bír é annyi kötelező erővel, hogy azt, ha jobb vagy könnyebb módot kapunk is, kénytelenek legyünk most is megtartani? Nem; mert így „eö Keghelme megh látia“ 'sat. szerént kellene most is írunk. — Ha a' Magyar írásmódot tökéletes zavarba nem akarjuk hozni, s megtanúlhatatlanná tenni: szükséges az, hogy a' török szók betűit a' lehetőségig tartasuk-meg. — Ha ez igaz, igaz az is, hogy a' tz, ts-re szükségünk van: 's ha ezzel egy helyen ki tudjuk írni azon hangot, miért vegyük-fel ugyan-azon hangnak kijelelésére cz és cs jegyeket is? valjon egy Magyarul tanulni akaró idegen, nem akad-é fel azon, hogy a' tz, ts, talán más hangot ad, mint a' cz, cs? azonban mennyit nehezíti a' nyelvtanulást a' sok-felévelő kapkodás; hogy egyszer cz,cs, másszor tz,ts-sel írunk!

Elhalgatván azon-helytelen megjegyzést hogy a' cz, cs-selvaló írásról egyik, a' tz, ts-sel való írásról a' másik vallásbéli felekezethez tartozókat lehet megismerni; úgy azt is, hogy cz, cs-set kell írni ott, a' hol lágyabb, tz, ts-set ott, a' hol keményebb hangejtés van (ez talán tsak metafizikai fülhözvaló különböztetés). Egyik óhajításom az, hogy a' ki ezen tárgyat jobban meg tudja fejteni, fejtse-meg; a' másik az, hogy az említett hang' kijelelése akar az egyik, akár a' másik módon, már valahára háttározassék-el. En részemről, míg fontosabb okok meg nem győznek, azt, tz és ts-sel írom. (nem fer a' Red. Jegyzése)